

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ ЗРІЗ БАЗОВИХ ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНИХ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА

Summary

Kharyshyn M. Spatial and temporal analysis of principal historical, geographical, socio-economic and cultural features of the development of the Republic of Moldova.

The Republic of Moldova is an important trade and economic partner of Ukraine. Shared border, closeness of foreign policy positions and interaction in the international arena, the commonality of history, culture, historically close cooperation in the economic and trade spheres, in dealing with contemporary challenges and threats, etc., necessitate a closer study of this country. This article is intended to highlight and analyze the main historical, geographical, socio-economic and cultural features of the development of Moldova.

A thorough study of the processes in the modern Moldovan society, the nature of their emergence, etc. will allow different interested structures of Ukraine, including state authorities, to make more effective use of the opportunities of the two countries to build up mutually beneficial cooperation, both within the framework of multilateral and international platforms.

This may contribute to solving similar problems facing the Ukrainians in building a completely new legal community in our country, a society based on recognized European and Euro-Atlantic values.

The article is based on available scientific research, including copyrights on the Republic of Moldova, which in general provides an objective and useful cross-section of the basic features of this country.

The article highlights the major historical milestones of state-building in Moldova, from ancient times to the present, formation of its basic public institutions, informs about the activities of state leadership and public figures, the state and administrative-territorial structure of the modern Republic of Moldova.

The work shows the current political, socio-economic and humanitarian situation, in particular in the fields of culture, education and religion, level of relations of this country with Ukraine, place and role of the Ukrainian community both on the Right Bank and on the Left Bank (Transnistria) in the life of Moldova, etc.

Prominent place in the article is devoted to the coverage of the basic parameters of the physical and geographical location of the Republic of Moldova,

which determines its natural features, economic development, the structure of the national economy, tourist attractiveness and more.

Keywords: *Republic of Moldova, Transnistria, geographical location, natural conditions, administrative and territorial structure, interstate relations, economy, trade, culture, religious organizations, language, national minorities, community*

Республіка Молдова (РМ) є важливим торговельно-економічним партнером України. Наявність спільного кордону, близькість позицій у зовнішній політиці та взаємодія на міжнародній арені, спільність історії, культури, історично тісна співпраця в економічній та торговельній сферах, у питаннях протидії сучасним викликам та загрозам тощо – усе це зумовлює необхідність ближчого вивчення цієї країни. Власне, для цього покликана дана стаття, яка ставить собі на меті тезово висвітлити основні історико-географічні, соціально-економічні та культурологічні особливості розвитку дружньої Україні сусідньої держави. Стаття, серед іншого, побудована також на власному чвертьвіковому досвіді роботи на молдовському напрямку під час дипломатичної служби України.

Республіка Молдова (Republica Moldova) розташована в центрі Європи, на північному сході Балкан. На півночі, сході та півдні країна межує з Україною, протяжність спільного кордону складає 1 222 км. На заході кордон з Румунією проходить річкою Прут. Загальна протяжність кордону з Румунією становить 661 км. Крайніми точками є село Наславча (48°21' пн.ш. 27°35' с.д.) на півночі, село Джурджулешти (45°28' пн.ш. 28°12' с.д.) на півдні (єдиний населений пункт на Дунаї), село Крива (48°16' пн.ш. 26°30' с.д.) на заході і село Паланка (46°25' пн.ш. 30°05' с.д.) на сході. Назва «Молдова» походить від однойменної річки, що протікає територією сучасної Румунії, чия долина була політичним центром раннього Молдавського князівства.

Загальна площа РМ становить 33 843,5 км² або приблизно 0,3 відсотка всієї території Європи. За даними перепису 2004 року чисельність жителів Молдови складає 3,0 млн. 558 тис. осіб, а з урахуванням Придністровського регіону – 4,0 млн. 865 тис. осіб. Етнічний склад: молдавани – 75,8 %, українці – 8,4 %, росіяни – 5,9 %, гагаузи – 4,4 %, румуни – 2,2 %, болгары – 1,9 %, роми – 0,4 %, євреї – 0,1 %, інші – 0,5 %, не визначені – 0,4 %.

За даними Управління з питань культів Міністерства юстиції РМ в Молдові зареєстровано близько 2 325 громад усіх **релігійних організацій**. Найбільшою з них є Православна церква Молдови (канонічно входить до складу Російської православної церкви як Кишинівська митрополія, має понад 1 000 приходів). До складу Кишинівської митрополії формально також входить Тираспольсько-Дубосарська єпархія з центром у Тирасполі, яка охоплює всю територію Придністров'я.

Республіка Молдова була єдиною зарубіжною країною, на всю територію якої канонічно розповсюджувалася юрисдикція колишньої Української православної церкви Київського патріархату через зареєстровану Міністерством юстиції Молдови Фалештську і Східно-Молдовську єпархію,

що формально продовжує входити до складу Української православної церкви Київського патріархату.

Крім того, із християнських конфесій на території Молдови діють Митрополія Бессарабії (канонічно підпорядкована Румунській православній церкві), Кишинівська єпархія (римо-католицька церква), яка має приходи і на території Придністров'я, окремі громади в Кишиневі та Бельцях Католицької церкви Східного обряду (Української греко-католицької церкви), традиційні протестантські церкви. Загалом, 98 % населення Молдови є православним, іудеї складають 0,14 % жителів країни, католики – 0,14 %, баптисти – 0,97 %, адвентисти – 0,4 %, мусульмани – 0,05 %, інші – 0,3 % від загальної чисельності жителів Молдови [1].

В адміністративно-територіальному устрої країна складається із 32 районів, трьох муніципіїв, Автономно-територіального утворення Гагауз Ері (з 1994 року), Придністровського регіону РМ (Придністров'я), який, згідно із законодавством Молдови, є автономним територіальним утворенням з особливим правовим статусом (02.09.1990 на території Придністров'я було проголошено невизнану «придністровську молдавську республіку» [2]). На території Республіки Молдова знаходиться 65 міст і 917 сіл. Столицею країни є місто Кишинів (ог. Chisinau), яке нараховує 786,3 тис. жителів. Серед інших великих міст Молдови слід виокремити Бельці, Тирасполь та Бендери.

Державною мовою Республіки Молдова, згідно з Конституцією країни, є молдавська мова на латинській графіці. Конституція РМ гарантує право всіх громадян на збереження, розвиток і вияв етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності (ст. 10). Це ж стосується і Закону РМ про функціонування мов (1989 р.), який гарантує використання української та інших мов національних меншин для задоволення національно-культурних потреб.

1991 року президент РМ Мірча Снегур видав указ «Про заходи щодо забезпечення розвитку української національної культури в республіці», на підставі якого було прийнято відповідну Постанову Уряду Молдови «Про виконання Указу Президента РМ від 22 лютого 1991 р. «Про заходи щодо забезпечення розвитку української національної культури в республіці».

2001 року Парламент Молдови ухвалив Закон про права осіб, які належать до національних меншин, яким було закріплено «національно-російську і російсько-національну двомовність». Схвалена Парламентом РМ у грудні 2003 році «Концепція державної національної політики Республіки Молдова» стала «базовим документом для органів публічної влади при проведенні соціально-економічної і культурної політики у сфері розвитку і зміцнення незалежності й суверенітету країни, консолідації поліетнічного, полікультурного і багатомовного народу Молдови». У Концепції Молдовська держава зобов'язалася всебічно турбуватися про збереження, розвиток і вільне виявлення етнічної, культурної і мовної ідентичності всіх етнічних спільнот, що проживають в Молдові. Молдавська мова підтвердила свій статус державної мови, а російська – мови міжнаціонального спілкування. Щодо української мови, то Концепцією її офіційний статус визнавався лише на Лівобережжі Молдови (на території Придністров'я) –

поряд з російською та молдавською мовами. На Правобережній території Молдови українській мові гарантувалася «державна підтримка» поряд з гагаузькою, болгарською, івритом, ідіш, ромською та мовами інших етнічних меншин. У червні 2002 року Молдова підписала Європейську хартію регіональних мов і мов меншин.

У Придністровському регіоні, відповідно до регіональної конституції, українська мова, поряд з російською та молдавською (на кирилиці), формально є державною мовою. На практиці єдиною вживаною на «офіційному» рівні мовою для даного регіону слугує лише російська мова.

Республіка Молдова є країною з досить розвинутою **освітнянською сферою**. Нині у РМ нараховується 35 вищих навчальних закладів. Найвідомішими такими закладами є Академія «Штефан чел Маре» МВС Республіки Молдова, Академія музики, театру і образотворчих мистецтв РМ (АМТОМ), Академія транспорту, інформатики та комунікацій Республіки Молдова (АТІК), Вища Антропологічна Школа Республіки Молдова (ВАШ), Державний Інститут Міжнародних Відносин Молдови (ІРИМ), Державний Університет фізичної культури і спорту (ДУФКС), Державний аграрний університет Молдови (ДАУМ), Інститут Міжнародних Відносин «Respectiva-INT» Республіки Молдова, Міжнародний незалежний університет Молдови (ULIM), Молдавський Державний Університет (USM), Слов'янський Університет Республіки Молдова (SURM), Сучасний Гуманітарний Інститут Республіки Молдова (СГУ), Технічний університет Республіки Молдови (ТУМ), Тираспольський державний університет (ТДУ).

На **Правобережжі Молдови** діє 1 551 початкова школа, гімназія та ліцей, 51 коледж та 1 295 дитячих садків. У 52 навчальних закладах вивчається **українська мова**, з них п'ять у м. Кишинів: теоретичний ліцей ім. М. Коцюбинського; теоретичний ліцей ім. І. Нечуй-Левицького; теоретичний ліцей ім. Петра Могили; теоретичний ліцей «Дачія» (початкова школа) та середня школа № 8 ім. Т.Г. Шевченка. Загалом українську мову вивчають окремим предметом близько 5,5 тис. учнів.

У **Придністровському регіоні** функціонують 179 державних шкіл, з яких 124 – російські, 33 – молдовські, 15 – російсько-молдовські. У шести навчальних закладах міст Тирасполь, Бендери, Рибниця та Кам'янка навчання проводиться українською мовою (Республіканський український теоретичний ліцей-комплекс м. Тирасполь; Бендерська гімназія № 3 ім.І.П. Котляревського; Рибницька українська середня школа № 1 з ліцейськими класами; Дубоссарська російсько-українська середня школа № 4; Кам'янська загальноосвітня середня школа № 2 з гімназичними класами та Окницька основна загальноосвітня школа-дитячий садок), у яких загалом навчається понад 1 000 учнів).

У регіоні функціонує також чотири російсько-українські школи: по одній – у Тирасполі й Дубоссарах та дві – у Кам'янському районі. Українську мову як предмет вивчають ще у 76 школах. Загалом українську мову як другу офіційну вивчають близько 14,5 тис. учнів Придністров'я [3].

Республіка Молдова є складовою і невід'ємною частиною Європи, що володіє багатою і виразною історією. Історію та культуру Молдови складають культурна та історична спадщина Молдовського князівства, пізніше Бессарабії і Запрутської Молдови, Молдавської АРСР, Молдавської РСР та сучасної Республіки Молдова. Молдовська історія та культура нерозривно пов'язані з народами, що населяють РМ – передусім, з молдаванами, українцями, гагаузами й болгарами, та знаходиться у тісній взаємодії з культурами Румунії, України, а також інших сусідніх з Молдовою країн – передусім, Болгарії та Туреччини.

На території країни існує близько восьми тисяч історико-археологічних пам'яток. Археологічні пам'ятки підтверджують існування тут поселень ще в епоху пізнього палеоліту (близько 500 000 років тому). На межі V – IV тисячоліть до нашої ери, в епоху Енеоліту, формується культура Кукутень-Трипілля – одна з найвидатніших давніх культур. Протягом VI – I століть до нашої ери по всій Молдові поширюється цивілізація гето-даків. Починаючи з 105 року до нашої ери, місцеве населення внаслідок завоювання Дакії римським імператором Траяном було романізоване.

271 року, в період правління імператора Ауреліана, після виведення римських легіонів починається епоха «великого переселення народів» (готи, гуни, авари, слов'яни та інші), яка завершується утворенням 1359 року Молдавської держави на чолі з першим її господарем Богданом Першим. Найбільшого розквіту князівство досягло за часів господарювання Штефана Великого. Українська родова знать часто зв'язувала себе династичними вузами з молдовською знаттю. Найбільш відомим таким династичним союзом став шлюб Тимоша Хмельницького, сина гетьмана України Богдана Хмельницького, з Роксандою, дочкою молдовського господаря Васіле Лупу.

Великий слід в історії Молдови залишив Думітру Кантемір, господар країни, видатний державний діяч та вчений. Вихідцем з Молдови був видатний богослов, Київський митрополит Петро Могила (Петру Мовіле). Натомість великий внесок до розвитку молдовського православ'я зробив виходець з України Паїсій Величковський. Гордістю молдовської та румунської літератури став виходець з української Буковини Міхай Емінеску.

1812 року східна частина Молдови, розташована між ріками Прут і Дністер та названа на честь одного з її правителів Бессарабією, була анексована Російською імперією за результатами російсько-турецького мирного договору, укладеного в Бухаресті, отримавши статус російської губернії.

1918 року найвищий орган влади Бессарабії – Сфатул Церій – прийняв рішення приєднатися до Румунії. У складі Румунського королівства Бессарабія перебувала до 1940 року. 1924 року на території України було утворено Молдавську АРСР. 1940-го, згідно з пактом Ріббентропа-Молотова, Бессарабію було занесено до складу Радянського Союзу. Тоді ж було утворено Молдавську РСР, до складу якої увійшли лівобережні райони колишньої Молдавської АРСР (Придністров'я). Молдова проіснувала як

союзна республіка СРСР до останньої декади XX століття, тобто до розвалу Радянського Союзу [4].

27 серпня 1991 Республіка Молдова стала незалежною і суверенною державою. На сьогодні Молдова входить до таких міжнародних організацій ОБСЄ (з 30.01.1992), ООН (з 02.03.1992), МБРР, МВФ, СОТ, ЦЄІ, СНД та до інших міжнародних і регіональних організацій. 2014 року було укладено Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, встановлено безвізовий режим поїздок громадян РМ до країн Євросоюзу. На сьогодні відбувається активна взаємодія Молдови з ЄС у рамках «Східного партнерства» [5].

Відповідно до Конституції країни **Республіка Молдова є парламентською республікою**. Президент Республіки Молдова є главою держави, представляє державу і є гарантом суверенітету, національної незалежності, єдності та територіальної цілісності країни. Президент обирається на чотирирічний термін і вступає на посаду з моменту складення присяги. Глава держави виконує свої повноваження до складення присяги нового обраного Президента. Термін повноважень Президента може бути продовжений органічним законом у разі війни або катастрофи, проте одна і та ж особа не може обіймати посаду Президента Молдови більше ніж два терміни поспіль (ст. 80 Конституції).

16.03.2012 Парламент РМ обрав Президентом країни Ніколає Тімофті. У жовтні 2016 року вибори нового Президента РМ відбувалися шляхом прямого всенародного голосування. Президентом країни було обрано лідера Партії соціалістів РМ Ігоря Додона.

Парламент є однопалатним – 101 мандат: депутати обираються за пропорційною системою на чотири роки. Голова та заступники Голови Парламенту обираються після законного формування Парламенту. Згідно з Регламентом Парламенту Голова обирається на термін повноважень Парламенту таємним голосуванням більшістю голосів обраних депутатів, за пропозицією парламентських фракцій. Робочий орган Парламенту – Постійне Бюро – формується з урахуванням пропорційного представництва фракцій у Парламенті.

Постійні комісії є робочим органом Парламенту, мають особливе значення у підготовці роботи Парламенту, а також у виконанні парламентських функцій, особливо законодавчої і контрольної. Комісії створюються на весь термін повноважень Парламенту, спеціалізуються галузево та пов'язані з різними сферами урядової відповідальності. Для розробки деяких складних законодавчих актів або дачі висновків на них чи для інших цілей, визначених постановою щодо їхнього створення, Парламент може створювати спеціальні та слідчі комісії.

Останні парламентські вибори відбулися 24.02.2019. Головою Парламенту обрано представника Соціалістичної партії Молдови Зінаїду Гречаний.

Уряд РМ є найвищим органом виконавчої влади: призначається Президентом РМ на підставі вотуму довіри, який виноситься Парламентом. 18.02.2015 Прем'єр-міністром Республіки Молдова було призначено Кирила Габуріча, який очолив міноритарний уряд у складі Ліберально-демократичної

партії Молдови та Демократичної партії Молдови. У червні 2015 року чинний Глава Уряду подав у відставку. Після глибокої урядової кризи та зміни низки керівників 20.01.2016 Уряд країни очолив Павел Філіп, представник Демократичної партії Молдови.

Після перемоги соціалістів на минулих президентських та парламентських виборів деякий час 2019 року діяв уряд країни на чолі із лідером проєвропейського блоку «ACUM» Маєю Санду. 14.11.2019 Парламент Молдови затвердив практично однопартійний, соціалістичний, уряд на чолі з формально безпартійним прем'єр-міністром Іоном Куку [6].

Серед сучасних державних діячів РМ варто виокремити Мірчу Снегура – першого Президента Молдови, президентів країни – Петру Лучинського та Владіміра Вороніна, видатних діячів культури та мистецтва – Єуджена Доги, Марію Біешу, поета Грігоріє Вієру, основоположника сучасного українського слова в Молдові, академіка Академії наук РМ Костянтина Поповича та інших. День 27 серпня, коли 1991 року Молдова була проголошена незалежною державою, став національним святом країни – Днем незалежності. **Грошовою одиницею** Молдови визначено молдовський лей.

Географічно Республіка Молдова належить до групи країн, розташованих у басейні Чорного моря. Південна межа країни простягається майже до Чорного моря, до якого можливий доступ через Дністровський лиман і річку Дунай. Фізико-географічне положення Республіки Молдова визначає особливості її природних умов.

Рельєф Молдови являє собою горбисту рівнину, що має нахил з північного заходу на південний схід з середньою висотою над рівнем моря 147 м. Центральну частину країни займає Центрально-Молдавська (Кодринська) височина. Це найбільш піднесена топографічна область з максимальною висотою 429,5 м над рівнем моря (пагорб Беленешть району Ніспорень) і ландшафтом, сильно посіченими долинами, балками і ярами з крутими схилами. Ерозійні та зсувні процеси, а також неотектонічні рухи призвели до формування гіртопів.

Корисні копалини Молдови представлені в основному осадовими гірськими породами: такими як вапняк, крейда, гіпс, глина, пісок, піщаник, бентоніт, трепел та діатоміт. Названі породи можуть використовуватися в будівництві, виробництві цементу і скла, харчової, хімічної, металургійної промисловості тощо. На території РМ також виявлені графіт, фосфорит, цеоліт, флюорит, барит, йод і бром та кілька промислових металів: залізо, свинець, цинк і мідь. Молдова має невеликі родовища лігніту, нафти і природного газу.

Клімат Молдови – помірно-континентальний. Він характеризується тривалим безморозним періодом, короткою м'якою зимою, тривалим жарким літом, обмеженою кількістю опадів і тривалими посушливими періодами на півдні. Середньорічна температура повітря збільшується з 8 – 9 ° С на півночі до 10 – 11 ° С на півдні. Середньорічна кількість опадів становить 600 – 650 мм на півночі та в центрі країни і 500 – 550 мм на півдні та південному сході, що значною мірою визначається особливостями рельєфу.

До гідрологічної мережі належить більше ніж 3 000 великих і малих річок, з яких 10 перевищують довжину 100 км. Головними ріками країни є Дністер (1 352 км, з них 657 км у межах Молдови), Прут (976 км, з них 695 км у межах країни), Реут (286 км), Когилнік (243 км, з них 125 км у межах Молдови), Бик (155 км) і Ботна (152 км). На території Молдови знаходиться близько 60 природних озер та 3 000 ставків і водосховищ. Найбільшими озерами є Белеу, Драчеле, Ротунда, Фонтан, Бик і Рошу – кожне з водною поверхнею, що перевищує 1,0 км². Найбільшими водосховищами – кожне з водною місткістю, що перевищує 30 мільйонів м³ – є Костешть-Стинка, Дубесарь, Кучурган, Тараклія і Гідігіч. У Молдові є приблизно 2 200 природних джерел. Знайдено і досліджено близько 20 родовищ мінеральних вод з понад 200 джерелами. Найціннішими є ті мінеральні води, що містять такі лікувальні компоненти як сульфід, йод, бром, бор і радон. За своїми терапевтичними властивостями молдовські мінеральні води схожі на такі відомі у світі мінеральні води як Карлові Вари в Чеській Республіці, Боржомі в Грузії та Єсентуки-17 у Північно-Кавказькому регіоні Росії.

Флора Молдови багата і різноманітна, до якої належить більше ніж 5 500 видів диких рослин. На ландшафтному рівні територія РМ розташована в межах трьох природних зон: ліси, лісостепу і степу. Ліси займають приблизно 11 % території країни. Переважають листяні ліси, типові для країн Центральної Європи. Основні лісові масиви, розташовані в центрі країни, представлені лісовими заповідниками Кодру і Плаюл Фагулуй. У лісових екосистемах Молдови росте 45 місцевих видів дерев, 81 вид чагарників та три види деревних ліан.

Фауна Молдови багата і різноманітна та містить більше ніж 15,5 тисяч видів тварин, зокрема 461 вид хребетних тварин і більше ніж 15 000 видів безхребетних. Хребетні представлені 70 видами ссавців, 281 видом птахів, 14 видами плазунів, 14 видами земноводних та 82 видами риб.

Ґрунтове покриття Молдови відрізняється родючістю і різноманітністю, до якого належить більше ніж 745 різновидів ґрунтів. Чорнозем займає приблизно 75 % загальної земельної площі країни. Бурі та сірі лісові ґрунти покривають близько 11 %. Заплавні та лугові ґрунти (найчастіше засолені та заболочені) займають приблизно 12 % загальної земельної площі Молдови.

На території РМ знаходиться п'ять заповідників загальною площею близько 19 400 гектарів. Два лісових заповідника – Кодру і Плаюл Фагулуй – розташовані в центральній частині Молдови. Два інших заповідника – Прутул де Жос і Педуре Домняське – розташовані в заплаві Прута. П'ятий заповідник – Ягорлик з району Дубесарь – призначений для охорони та вивчення унікальної водної екосистеми річки Дністер [7].

Особливості географічного положення, природних умов тощо визначають **структуру народного господарства цієї країни**. Основними галузями економіки Молдови є сільське господарство (виноградарство, овочівництво, хліборобство), переробна промисловість (виноробство, консервна продукція, цукрова промисловість, виробництво олії), транспорт (залізниця, міжнародні вантажні автоперевезення, морські вантажні перевезення), будівництво, виробництво електроенергії, послуги населенню. Водночас провідні

індустріальні підприємства (металургія, текстильне виробництво, машино- та приладобудування, енергогенеруюче підприємство – Молдавська ДРЕС) розташовані на території Придністровського регіону Молдови, наразі не підконтрольного офіційному Кишиневу.

2014 року валовий внутрішній продукт РМ склав 111,5 млрд. лей (близько 7,9 млрд. дол. США) у поточних ринкових цінах, зареєструвавши зростання на 4,6 % порівняно з 2013 роком. Індекс промислового виробництва 2014 року склав 107,3 % порівняно з 2013 роком. Валова продукція сільського господарства у господарствах усіх категорій за 2014 рік зросла на 8,2 %.

Середньомісячна номінальна оплата праці 2014 року склала 4 172 лея (близько 295 дол. США), збільшившись порівняно з 2013 роком на 10,8 %, а у реальному виразі (з коригуванням на індекс споживчих цін) – на 5,4 %. Індекс споживчих цін 2014 року порівняно з 2013 роком склав 105,1 %, зокрема на продовольчі товари – 106,5 %, непродовольчі товари – 105,5 %, послуги – 102,5 %. Чисельність офіційно зареєстрованих безробітних наприкінці 2014 року становила 20,7 тис. осіб, або 99,3 % відносно аналогічного періоду 2014 року.

Зовнішній державний борг Молдови 2014 року складав близько 1,36 млрд. дол. США, збільшившись порівняно з 2013 роком на 1,2 %.

Загальний обсяг зовнішньої торгівлі (товари) РМ 2014 року склав 7,66 млрд. дол. США. Експорт – 2,34 млрд. дол. США (– 3,7 %), імпорт – 5,32 млрд. дол. США (– 3,2 %). Експортні поставки до країн Європейського Союзу склали 1,25 млрд. дол. США (+ 9,6 %) або ж 53,3 % від загального обсягу молдовського експорту. Імпортні поставки з країн Європейського Союзу склали 2,57 млрд. дол. США (+ 3,9 %) або ж 48,3 % від загального обсягу молдовського імпорту.

Торговельний баланс РМ 2014 року склався від’ємним, з дефіцитом у 2,98 млрд. дол. США. Визначальними торговельними партнерами Молдови залишаються Румунія, Росія, Україна, Італія, Німеччина, Білорусь та Китай.

За підсумками 2015 року **Україна посідала третє місце** (після Румунії та Росії) за обсягами товарообігу серед країн, що здійснюють зовнішньоторговельну діяльність з РМ, та десяте – за обсягами експорту до Республіки Молдова. Водночас обсяг торгівлі товарами між Україною та РМ склав 565,5 млн. дол. США. Експорт товарів склав 524,3 млн. дол. США (зменшення порівняно з 2015 роком на 29,5 %); імпорт товарів склав 41,2 млн. дол. США (– 33,4 %); позитивне сальдо України в торгівлі товарами склало 483,1 млн. дол. США. Основними товарами, які поставлялися до Молдови, були продукція агропромислового комплексу, цигарки, металопродукція та металобрухт, продукція будівельної та хімічної промисловості. Основними статтями імпорту з Молдови за цей період залишалися продукція рослинництва, виноградне вино та етиловий спирт.

У січні – квітні 2016 року загальний обсяг торгівлі послугами між Україною та Молдовою склав 151,1 млн. дол. США. Водночас експорт склав 136,4 млн. дол. США (скорочення на 5,5 %), імпорт – 14,7 млн. дол. США (збільшення на 34,6 %). Сальдо на користь України – 121,7 млн. дол. США.

Як уже зазначалося, Республіка Молдова розташована в контактній зоні різних культурно-історичних течій – карпато-балканської, центрально-європейської та євразійської. Протягом своєї багатовікової історії, гармонійно ввібравши різні культурні традиції багатьох народів, зокрема фракійців, слов'ян, кельтів, готів, гунів та інших, жителі Молдови сформували свої специфічні національні риси, що слугує візитівкою для **туристичної галузі** країни. Найбільш відвідуваними іноземними туристами місцями в Молдові є її столиця Кишинів, Бендери (Бендерська фортеця), Сороки (фортеця), Оргеїв, відомий своїм середньовічним містом Старий Оргеїв (Orheiul Vechi), а також розташований на березі Дністра курорт Вадул-луй-Воде. До основних туристичних пам'яток Молдови належать найбільші в Європі винні підвали Крікова і Малі Мілешти, а також монастирі Молдови: Хинку, Кепріанський, Жабський, Сахарнянський та інші. Санаторії Молдови розташовані в містах Кам'янка (Придністров'я), Калараш і Кахул.

Попри все на сьогодні в Молдові туризм поки що є відносно слабозрозвиненим, незважаючи на багату історію країни та її природні заповідники. 2013 року Молдова увійшла до топ-5 списку найменш відвідуваних держав у світі, який був складений Всесвітнім Банком.

Географічне положення України та Республіки Молдова як сусідніх країн традиційно сприяє активному розвитку добросусідських, взаємовигідних та партнерських взаємин. Україна визнала незалежність Республіки Молдова 21 грудня 1991 року. Визнання Молдовою України як незалежної держави відбулося 27 грудня 1991 року. Дипломатичні відносини між Республікою Молдова та Україною були встановлені 10 березня 1992 року. Перший офіційний візит президента України Леоніда Кравчука до Молдови відбувся 23.10.1992. Під час візиту було підписано Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Молдова. На сьогодні договірно-правова база українсько-молдовських відносин нараховує 129 чинних міжнародних договорів. Серед них базовими є згадуваний нами уже Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Молдова, Договір між Україною та Республікою Молдова про державний кордон (18.08.1999) та Консульська конвенція між Україною та Республікою Молдова (29.08.1995).

Політичний діалог між двома країнами загалом продовжує розвиватися. Останній обмін візитами президентів двох країн відбувся 20.11.2014, коли тодішній Президент України Петро Порошенко відвідав Республіку Молдова з офіційним візитом, а 22.02.2015 чинний на той час Президент Республіки Молдова Ніколає Тімофті відвідав Україну. Протягом 2015 – 2019 років відбувся ряд робочих візитів глав молдовських урядів до України. Зокрема, 08.10.2017 відбувся візит прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана до Кишинева, у рамках якого було укладено, зокрема, міжурядову Угоду про реадмісію та Імплементативний протокол до Угоди. 2 грудня у Києві відбувся саміт глав урядів держав-членів ГУАМ, на полях якого проведено зустріч прем'єр-міністра України Олексій Гончарука з прем'єр-міністром Республіки Молдова Іоном Кіку.

Глави урядів двох країн обговорили перспективи двостороннього співробітництва, питання постачання природного газу та його транзиту після 31.12.2019, що залежить від домовленостей між Україною та Росією, а також посилення безпеки в регіоні, зокрема взаємну підтримку у врегулюванні конфліктів на території обох держав. Досягнуто також домовленості про проведення засідання міжвідомчої комісії для вирішення наявних питань у двосторонніх відносинах, а також напрацювання інструментів для посилення економічної та енергетичної співпраці.

Дещо меншою активністю відзначається двостороннє міжпарламентське співробітництво. У листопаді 2011 року відбувся візит групи дружби депутатів Верховної Ради України до Молдови. Попри все ведеться активний діалог у рамках міжнародних та регіональних організацій, зокрема в парламентських асамблеях ОБСЄ, Ради Європи, ГУАМ, ОЧЕС. Міжпарламентські групи дружби Україна – Республіка Молдова створені та діють у Верховній Раді України та Парламенті Республіки Молдова.

Торговельно-економічне співробітництво між двома країнами регулюється Міжурядовою українсько-молдовською змішаною Комісією з питань торговельно-економічного співробітництва. 14-те засідання Комісії відбулось 18 – 19 вересня 2018 року в м. Одеса.

Міжрегіональне і транскордонне співробітництво України з Республікою Молдова здійснюється у рамках двосторонніх угод між регіонами України та Молдови, а також у рамках єврорегіонів «Нижній Дунай», «Верхній Прут» і «Дністер». Так, станом на 2017 рік між територіально-адміністративними одиницями України (Чернівецькою, Вінницькою, Херсонською, Одеською, Черкаською областями, м. Київ) було укладено 22 угоди та протоколи про науково-технічне, гуманітарне та торговельно-економічне співробітництво з регіонами Республіки Молдова. Укладено також 23 угоди між регіональними відділеннями ТПП Молдови та регіональними відділеннями ТПП України. 2010 року було також підписано Угоду про співробітництво між Київською Асоціацією роботодавців та Спілкою промисловців, аграріїв та підприємців Придністров'я (СПАП). Крім того, СПАП активно співпрацює з УСПП України та Київською областю на підставі Угод про співробітництво.

Науково-технічне співробітництво між Україною та РМ здійснюється відповідно до міжурядової Угоди про співробітництво в галузі освіти, науки та культури від 1999 року, Договору про співробітництво між Національною Академією Наук України та Академією Наук Молдови від 1996 року та низки угод, укладених між науковими установами України і Молдови. Українсько-молдовською комісією з науково-технічного співробітництва було схвалено шість спільних проектів для фінансування протягом 2014 – 2015 років та підписано Програму співробітництва у сфері науки і технологій між Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації України і Академією наук Республіки Молдова на 2013 – 2017 роки.

Пріоритетними напрямками досліджень залишаються охорона навколишнього середовища, інформаційні та комунікаційні технології, нові

матеріали, біотехнології, нанотехнології, енергетика та енергоефективність, медицина й фармацевтика.

Здійснювалася робота з реалізації проекту «Дослідження умов синхронізації енергосистем України і Молдови з європейською енергетичною системою ENTSO-E» Програми прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства і партнерства «Україна – Румунія – Республіка Молдова 2007 – 2013», зокрема в частині узгодження Контракту про надання послуг консорціумом ENTSO-E для реалізації цього проекту, фінансових аспектів та термінів реалізації.

Водночас на сьогодні дещо уповільнилось секторальне співробітництво між відповідними науково-дослідними установами двох країн за рішеннями Міжурядової українсько-молдовської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва.

Співробітництво в культурно-гуманітарній сфері здійснюється за такими основними напрямками: культура; освіта; зміцнення зв'язків з українцями у Республіці Молдова, разом з Придністров'ям, поширення в країні перебування інформації про Україну, її історію і культуру. Співробітництво у цій сфері базується на міжурядовій Угоді про співробітництво в галузі освіти, науки і культури (20.03.1993); Угоді між Міністерством освіти України та Міністерством науки і освіти Молдови про співробітництво в галузі освіти (04.06.1993); Угоді про співробітництво у галузі культури між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури РМ (10.10.2001); Угод між урядами двох країн про співробітництво в галузі туризму (09.02.2006), про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту і вчені звання (28.11.2008) та про співробітництво в галузі молодіжної політики (01.02. 2010).

З метою сприяння розвитку культурно-гуманітарного співробітництва у складі Посольства України в Республіці Молдова з квітня 2007 року функціонує Культурно-інформаційний центр.

Традиційними для Молдови вже стали заходи, що проводяться спільно з місцевими українськими громадськими організаціями з відзначення державних свят та таких визначних подій: День Соборності України, Шевченківські Дні, роковини Чорнобильської аварії, Дні слов'янської писемності та культури, Перемога у Другій світовій війні, річниці Конституції України, організація і проведення заходів з нагоди Дня Державного прапора України та незалежності України, вшанування Дня пам'яті жертв голодоморів в Україні, відзначення Дня української писемності та мови, інші.

Найважливішою подією 2014 року, проголошеного ЮНЕСКО роком Тараса Шевченка, стало проведення в Молдові, разом з Придністров'ям, низки суспільно-культурних заходів, присвячених 200-річчю від Дня народження Великого Кобзаря, початок яким поклало відкриття в Тираспольському українському теоретичному ліцеї-комплексі «Театру-Музею Т.Г. Шевченка». Протягом 2008 та 2019 років у Молдові пройшли Дні українського кіно [8].

Слід відзначити, що на розвиток співробітництва між Україною та Молдовою у гуманітарній сфері суттєво впливає наявність вагомий української громади на території Республіки Молдова. За даними перепису населення 1989 року українці були другим за кількістю етносом в країні (після молдаван) і становили 602,6 тисяч осіб (13,8 %). Вдруге перепис у РМ було проведено у жовтні 2004 році, згідно з яким українці становлять 8,4 % населення або 282,4 тисячі осіб (для порівняння: росіяни – 6 %, румуни – 2 %). Водночас відзначається помітне зростання відсотку титульної нації: молдавани становлять 76 %. Однак тут слід враховувати, що перепис 2004 року проводився фактично лише в Правобережній Молдові. У Придністров'ї українці, як і раніше, складали третину населення (178 тис. осіб або 28,9 % від усього населення регіону). Отже, за даними 2004 року в Республіці Молдова на обох берегах Дністра проживало 460,4 тисячі українців.

Неврегульованість придністровського питання зумовила й поділ українства Молдови на дві громади (приблизно однакові за кількісним складом), які, однак, відрізняються за громадянством (через набуття громадянства України великою кількістю українців Придністров'я – більше 70 тисяч), за статусом і за правами, які їм надаються місцевим законодавством. Так, українці Придністров'я, на відміну від українців Правобережної Молдови, не мають статусу нацменшини.

Державною установою, яка здійснює політику Республіки Молдова в галузі міжетнічних відносин, є Бюро міжетнічних відносин. Загалом нині на Правобережжі функціонує дев'ять відносно великих українських етнокультурних громадських організацій. З них лише одна організація розташована на півночі Молдови – у м. Бельці, решта функціонують у Кишиневі.

На сьогодні при Бюро акредитовані Українська громада Республіки Молдова, Спілка українців Республіки Молдова, Товариство української культури в Республіці Молдова, Жіноча громада українок Молдови, Товариство «Просвіта» ім. Т.Г. Шевченка в Молдові, Благодійний фонд професійних художників та українських народних майстрів «Відродження» Республіки Молдова, Спілка українців Молдови «Заповіт» (м. Бельці), Асоціація української молоді РМ «Злагода», Асоціація «Квітучий край». Десяте товариство – Громада українців ім. Петра Могили – має статус Кишинівської міської організації (zareєстроване в примарії столиці).

У Придністровському регіоні діє Спілка українців Придністров'я імені О.М. Бута, якій підпорядковані вісім районних товариств української культури: Кам'янське – ім. Т.Г. Шевченка, Рибницьке – «Поділля», Григоріопольське – «Стожари», Слободзейське, а також міські товариства: Тираспольське – «Червона калина», Бендерське – «Вітчизна», Дністровське – «Пролісок».

2004 року на території Придністров'я було створено ще одну організацію – Республіканську громадську організацію «Укрпросвіта» імені Т.Г. Шевченка, яка також має мережу районних й міських відділень у регіоні та намагається сприяти розвитку україномовної освіти в регіоні.

Отже, мережа українських громад територіально покриває лише Придністровський регіон. На Правобережжі Молдови українських громадських організацій практично не існує, за винятком столиці країни. В організаційному вимірі всі громадські організації фактично діють самостійно.

Для забезпечення інформаційних потреб українців Республіки Молдови Спілкою українців Молдови «Заповіт» у м. Бельці видається україномовна газета «Рідне слово» (спонсорські кошти) та щотижневик української громади Придністров'я «Гомін» (за кошти місцевої «влади» Придністровського регіону). На Національному телебаченні РМ щотижня виходить в ефір програма «Світанок», а на Національному радіо РМ – україномовний радіожурнал «Відродження».

Життєдіяльності місцевих українських громадських організацій суттєво сприяла реалізація бюджетної програми 1401150 «Заходи щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України». Так, за її кошти протягом 2008 – 2010 років було створено і встановлено пам'ятник Т.Г. Шевченку в м. Кам'янка, пам'ятник Конституції Пилипа Орлика у м. Бендери, бюст гетьману Івану Мазепі, який зберігається у Бендерському історико-меморіальному комплексі «Бендерська фортеця», виготовлені та встановлені у відповідних навчальних закладах меморіальні дошки на честь видатних українців П. Величковського, М. Гоголя, Марко Вовчок, В. Сухомлинського. Поновлено видання україномовної газети «Рідне слово», випущено навчальні посібники, низку поетичних збірок, 16-томне зібрання творів академіка К. Поповича, багатьох інших видань [9].

Отже, Республіка Молдова посідає важливе місце у розвитку міждержавних відносин України з іншими країнами світу. Географічне положення, близькість культур, історичного розвою, наявність великої, зокрема автохтонної, етнічної української громади на теренах Молдови, традиційно тісні економічні та торговельні зв'язки, близькість зовнішньополітичних пріоритетів тощо зумовлюють народи двох країн до якісного поглиблення подальшої співпраці у різних сферах життєдіяльності. Ґрунтовне дослідження процесів, які відбуваються у сучасному молдовському суспільстві, вивчення природи їхнього виникнення сприятимуть вирішенню багатьох схожих проблем, з якими стикається й український народ на шляху до розбудови в нашій державі якісно нового правового, громадянського, суспільства, базованого на загальновизнаних європейських та євроатлантичних цінностях.

Михайло ХАРИШИН,
кандидат історичних наук,
Міністерство закордонних справ
України

Список використаних джерел:

1. Харишин М.В. До сучасної міжконфесійної ситуації в Республіці Молдова та її впливу на задоволення духовних потреб місцевого українства // Православ'я в Україні. Збірник за матеріалами IX міжнародної наукової

конференції, м.Київ, 20 листопада 2019 року. – К.: [КПБА], 2019. – С. 469 – 480.

2. Більш детально про ситуацію навколо проблеми придністровського врегулювання та його наслідків як для Республіки, так і для регіону в цілому див., зокрема: Харишин М.В. Молдова як майданчик гібридної війни з боку Росії: міф чи реальність? (або щодо деяких аспектів посилення російської присутності в Республіці Молдова) // Зовнішні справи. – Київ, 2019. – Вип.11. – С. 36 – 44.

3. Див., зокрема: Харишин М.В. Про основні напрямки забезпечення культурно-національних, освітянських та інформаційних проблем молдаван в Україні // Українці в Молдові, молдавани в Україні: етно-соціальні процеси. Матеріали Міжнародної конференції. Кишинів, 9 жовтня 2008 р. – Chisinau, 2009. – С.129 – 133.

4. Див., зокрема: Dragnev D.M., Manolache C.M., Xenofontov I.V. Republica Moldova - 25 de ani. Repere istorice. Istoria științei. – Chisinau, 2016; Республіка Молдова. Офіційна сторінка. <http://www.moldova.md>

5. Міністерство іноземних дел и европейской интеграции Республіки Молдова. Офіційна сторінка. <https://www.mfa.gov.md>

6. Республіка Молдова. Офіційна сторінка. Рубрики: Президент; Правительство; Парламент. <http://www.moldova.md>

7. Див., зокрема: Харишин М.В. Молдова. Республіка Молдова // Енциклопедія сучасної України. 2019 р. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=69610

8. Див., зокрема: Міністерство закордонних справ України. <http://mfa.gov.ua/ua> ; Посольство України в Республіці Молдова. <http://moldova.mfa.gov.ua> ; Харишин М.В. Молдова. Республіка Молдова // Енциклопедія сучасної України. 2019 р. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=69610

9. Степанов В.П. Грани идентичностей: Этногражданские процессы в среде национальных меньшинств Республики Молдова на примере украинского населения (1989-2009 гг.). – Кишинев, 2010. – 598 с.; Він же. Украинцы Молдовы: динамика этнической и гражданской идентичности (1989 – 2005 г.). – Кишинев, 2007. – 436 с.